

Vstup do problematiky

- I.1 Pojem, předmět a funkce mezinárodního práva soukromého a procesního
 - I.2 Mezinárodní právo soukromé v širším smyslu, vazby k jiným disciplínám
 - I.3 Metody a normy použité mezinárodním právem soukromým
 - I.4 Mezioblastní, mezipersonální a intertemporální kolize
 - I.5 Stručný přehled dějin mezinárodního práva soukromého a procesního
-

Tuzemská literatura

BĚLOHLÁVEK, A. J. Význam mezinárodního prvku v závazkových vztazích. *Právník*. 2006, č. 5. BYSTRICKÝ, R. *Základy mezinárodního práva soukromého*. Praha: Orbis, 1958. KUČERA, Z., PAUKNEROVÁ, M., PFEIFFER, M., VYBÍRAL, P. *Mezinárodní právo soukromé*. Plzeň–Brno: Aleš Čeněk – Doplněk, 2022. PAUKNEROVÁ, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. Praha: C. H. Beck, 2013. ROZEHNALOVÁ, N., VALDHANS, J., DRLIČKOVÁ, K., KYSELOVSKÁ, T. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie*. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2025.

Zahraníční literatura

CSACH, K., ŠIRICOVÁ, L. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného*. Košice: UPJŠ, 2011. KROPHOLLER, J. *Internationales Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. KURLUTA-BAGAN, K. *Prawo prywatne miedzynarodowe*. Warszawa: C. H. Beck, 2021. LYSINA, P. *Príručka z medzinárodného práva súkromného*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2025. LYSINA, P., HAŤAPKA, M., BURDOVÁ, K. a kol. *Medzinárodné právo súkromné*. Bratislava: C. H. Beck SK, 2023. RAUSCHER, T. *Internationales Privatrecht*. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 2017. VERSCHRAEGEN, B. *Internationales Privatrecht*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2012.

I.1 Pojem, předmět a funkce mezinárodního práva soukromého a procesního

Aplikace práva tam, kde v právním poměru (vztahu) existuje mezinárodní (cizí, zahraniční, přeshraniční) prvek, je předmětem zájmu učenců i praktiků napříč stoletími. Ony základní otázky „**Kde se budu soudit?**“, „**Dle jakého práva bude předmět sporu posuzován?**“ a „**Jak bude zacházeno s vydaným rozhodnutím?**“ jsou, zejména v dnešním ekonomicky i sociálně propojeném světě, otázky navýsost aktuální. Intenzita a objem navazovaných přeshraničních styků dosáhly rozměru jako nikdy v dějinách lidstva.

Praktický význam mezinárodního práva soukromého a procesního vzrostl v části navázané na ekonomické vztahy zejména po druhé světové válce. V ostatních oblastech potom zejména po roce 1990. Prvým milníkem bylo nesporné rozdělení Československé republiky. Dalším potom vstup České republiky do EU. Současná migrační vlna se projevuje i v České republice početním růstem vztahů mnohdy z oblastí, které nebyly oblastmi tradičních kontaktů.

Příklad

Občanka České republiky uzavře sňatek s občanem Slovenské republiky v době jejich pracovního pobytu v Řecku. Narodilo se jim dítě. Po několika letech se manželé chtějí rozvést, vyřešit otázku společného majetku a péče o dítě. Český podnikatel uzavře smlouvu s rakouským občanem o stavbě domku v Rakousku. Polský internetový obchod působí i na českém trhu (má stránky v českém jazyce, zasílá zboží českým klientům). Na dovolené v Itálii nabourá občan České republiky auto maďarského státního příslušníka, způsobí nehodou škodu na autě. Firma mající sídlo na území České republiky vypustí škodlivé látky do ovzduší a zničí úrodu na biofarmě na Slovensku.

Hledání metod a přístupů k řešení nastíněných otázek, snaha o jejich srozumitelné uchopení v aplikační praxi a v neposlední řadě snaha o přijetí norem jednotně a univerzálně upravujících uvedenou problematiku jsou charakteristické nejen pro minulost, ale i pro současnou fázi vývoje této disciplíny. Norem, které zabezpečí na jedné straně právní jistotu a předvídatelnost účastníků právního vztahu, na straně druhé i flexibilitu v rozhodování a zohlednění specifik konkrétního posuzovaného případu.

Zmíněná základní otázka „*Který z řady právních řádů existujících na světě bude aplikován na konkrétní soukromoprávní vztah?*“ není řešena tak, že by se před soudy konkrétního státu užívalo vždy jen tuzemské právo. Tedy byla by zde rozhodující vazba na pravomoc soudů státu a tato vazba by podmiňovala aplikaci hmotného práva. Tento striktně teritoriální přístup, kdy soudy aplikují jen své

právo, byl v minulosti odmítnut a byly naopak uvedeny důvody, proč aplikovat i cizí právo před tuzemskými soudy, a to, jaké existují meze pro tuto aplikaci. To vše platí dodnes, přestože existují případy, kdy zákon dovoluje jen použití českého práva (např. § 39 odst. 1 ZMPS).

Určení právního řádu z oné možné řady právních řádů, které jsou na světě k dispozici, je také základní úlohou mezinárodního práva soukromého, konkrétně části, která se nazývá právem kolizním a užívá tzv. kolizní normy. Určení státu, jehož soudy jsou pravomocné k rozhodování sporu včetně zajištění uznání a výkonu vydaného rozhodnutí na území jiného státu, než je stát vydání, je potom základní úlohou mezinárodního práva procesního (v přesnějším, nicméně méně užívaném názvu „mezinárodní civilní procesní právo“).

V české doktríně spojitost civilního řízení s mezinárodním prvkem a určením rozhodného práva pro soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem odůvodňuje i řazení mezinárodního práva procesního do širšího rámce mezinárodního práva soukromého. Je vyjádřena i zákonem, který obsahuje část věnovanou koliznímu právu a část věnovanou právu procesnímu.

Existuje více definic mezinárodního práva soukromého. České doktríně dominuje od sedmdesátých let minulého století definice užitá v učebnici Z. Kučery. Ta akcentuje zmíněnou vazbu kolizního a procesního práva v českém mezinárodním právu soukromém (a procesním): **Mezinárodním právem soukromým se rozumí soubor právních norem, které výlučně upravují soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem, včetně právních norem upravujících postup soudů, jiných orgánů a účastníků, případně i jiných osob, a vztahy mezi nimi vznikající v řízení o soukromoprávních věcech, v němž je obsažen mezinárodní prvek.**

Příklad

Český státní příslušník žijící na Slovensku se rozhodl podat návrh na rozvod manželství, které uzavřel s maďarskou státní příslušnicí. Základní otázka, která bude řešena, je, soud kterého státu bude řešit rozvod. Dále dle kterého práva bude o rozvodu rozhodováno. A nakonec jaké postavení má rozsudek vydaný v předmětném řízení ve státech jiných, než je místo vydání. Na tomto případě je vidět vázanost obou částí: procesní i kolizní.

Definice akcentuje dva pojmy: **soukromoprávní poměry (vztahy)** a **mezinárodní prvek**. Soukromoprávními poměry se rozumí poměry v dosahu aplikace práva občanského, obchodního, rodinného a pracovního.

Pojem **mezinárodní prvek** je v tomto ohledu složitější. Mezinárodní prvek je nesporně onou pomyslnou branou, kterou vstupujeme do působnosti norem mezinárodního práva soukromého a procesního. Jeho existence však nemusí

znamenat automatické použití cizího práva. To je úlohou teprve kolizní normy a jejího hraničního určovatele. Existence mezinárodního prvku znamená jen to, že budou či v závislosti na vyhodnocení jeho právní relevance mohou být použity kolizní či procesní normy určené pro úpravu soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. Bez jeho existence, resp. bez existence skutečnosti naplňující kvalifikační znaky, které předvídá právo pro naplnění pojmu „mezinárodní, cizí, přeshraniční, zahraniční“, zůstává právní vztah v působnosti vnitrostátního (hmotného) práva soukromého.

ZMPS neobsahuje definici mezinárodního prvku. To odmítla i důvodová zpráva k tomuto zákonu. Jakákoli abstraktní, předem daná definice není schopna obsáhnout mnohost situací. Oním mezinárodním (cizím, zahraničním, přeshraničním) prvkem je takový prvek, který představuje vztah k zahraničí a je právem jako takový uznán. Respektive z jiného pohledu takový, který internacionalizuje vztah. Může být dán v subjektu právního vztahu, skutečnosti významné pro vznik a existenci právního poměru, v předmětu právního poměru a v právním poměru, který právně souvisí s posuzovaným právním poměrem.

Příklad

Společnost založená dle českého práva a mající místo podnikání na území České republiky uzavře kupní smlouvy se společností mající místo podnikání na Ukrajině a dle ukrajinského práva založenou. Slovenský státní příslušník svou neopatrnou jízdou na sjezdovce ve švýcarských Alpách zapříčiní zranění českého státního příslušníka. Český státní příslušník zdědí majetek po osobě – kanadském státním příslušníkovi – sestávající z věcí movitých i nemovitostí nacházejících se jak v České republice, tak v Kanadě. Pro smlouvu mezi dvěma českými subjekty byla sjednána finanční záruka se zahraniční společností.

Česká doktrína rozvinula v souvislosti s definicí mezinárodního prvku koncept **právně významného či zjevně nezanedbatelného mezinárodního prvku**. Praktičnost tohoto konceptu se ukazuje právě dnes, v době globalizace, kdy díky široké mezinárodní dělbě práce či vzájemným kontaktům lze ve vztazích velmi často nalézt jakýkoli mezinárodní prvek. Stejně platí i o jiném případě představujícím globalizaci – internetovém prostředí, které výrazněji než prostředí faktické stírá hranice či mění představu o lokalizaci vztahu. Tyto případy je nutné posuzovat *ad hoc*. Současně v každém takovém případě, kdy bychom zvažovali právní významnost mezinárodního prvku, je nutné vzít do úvahy jak objektivní okolnosti a intenzitu vztahu k jinému právnímu řádu, tak i očekávání stran. Jen obtížně lze dát jednotný návod na kvalifikaci skutečnosti jako mezinárodního prvku. Do jisté míry sehrává při posuzování hraničních případů roli zkušenost a z ní vycházející jistá právní intuice.

Do skupiny právně bezvýznamného mezinárodního prvku lze řadit i ty případy, kdy zákonodárce stanoví jako rozhodující pro aplikaci kritérium, které v podstatě „neguje“ mezinárodní prvek. Tím máme na mysli případy osob žijících dlouhodobě na daném území, aniž by získaly státní příslušnost státu. Je tak založen trvalý vztah k území (a naplněn požadavek trvalého bydliště či pobytu). Pokud zákonodárce začne využívat pro určení rozhodného práva kritérium bydliště namísto státní příslušnosti, mění se tím i povaha mezinárodního prvku. Je potom otázkou, zda formálně zacházíme se vztahem jako vztahem spadajícím do oblasti mezinárodního práva soukromého a řídícím se nicméně tuzemským právem, nebo přímo odmítneme mezinárodní prvek jako právně irrelevantní.

Příklad

Rozdílně může být posuzována situace, kdy si koupíme od obchodníka vietnamské státní příslušnosti majícího trvalé bydliště v České republice a zde i podnikajícího výrobek vyrobený v zahraničí. A situace, kdy česká společnost realizuje velký investiční celek v zahraničí a využívá k subdodávkám i tuzemské společnosti. Za určitých podmínek ve druhém případě lze dospět i k názoru o existenci mezinárodního prvku. To samozřejmě i za podmínky existence tzv. subjektivně daného mezinárodního prvku spočívajícího v tom, že si dvě české společnosti pro svůj vztah zvolí rakouské právo. Tuto situaci výslovně ošetřuje čl. 3 odst. 3 Nařízení Řím I. Omezuje však výběr na rámec kogentních norem, v našem případě českých. Samozřejmě lze teoreticky uvažovat o volbě vs. inkorporaci. Nicméně platné pozitivní právo tuto variantu dovoluje.

Posun v otázce mezinárodního prvku v unijním kontextu byl zaznamenán u případu C-566/22 *Inkreal s. r. o. vs. Dúha reality s. r. o.*, rozhodovaného Soudním dvorem EU. Zde byla uznána jako mezinárodní situace, kdy dvě slovenské společnosti zvolily pro rozhodování sporu český soud. Tedy situace tzv. subjektivního mezinárodního prvku vytvořeného stranami smlouvy.

Česká doktrína dále přijímá i rozdělení na soukromoprávní poměry s **absolutním mezinárodním prvkem** a soukromoprávní poměry s **relativním mezinárodním prvkem**. V první skupině jsou takové právní poměry, které díky povaze mezinárodního prvku (vztahy nejméně ke dvěma nebo více státům) jsou mezinárodními poměry z pohledu orgánů každého státu. Ve druhé skupině jsou naopak poměry, které mají vztah k jedinému cizímu státu.

Příklad

Do první skupiny lze řadit tyto situace: je uzavřena smlouva mezi ruským a českým podnikatelem týkající se výstavby díla na území Ruské federace; e-shop „hlásící se“ k jednomu státu realizuje své obchody a zaměřuje svou činnost na území dvou dalších států; mezi dědici zůstavitele, který je českým státním příslušníkem, je v České

republike domicilován a má zde majetek, jsou osoby mající bydliště v zahraničí a mající i cizí státní příslušnost.

Do druhé skupiny lze řadit případ projednávání vlastnictví k nemovitosti nacházející se v České republice s tím, že spor je veden mezi dvěma slovenskými státními příslušníky majícími bydliště na území Slovenska. Nebo dnes výslovně připuštěný případ čl. 3 odst. 3 Nařízení Řím I – volba cizího práva pro smlouvu uzavřenou mezi dvěma českými státními příslušníky.

Mezinárodní právo soukromé a procesní je součástí vnitrostátního systému práva. Z toho vyplývá, že každý stát má své mezinárodní právo soukromé a procesní, které je součástí práva platného na jeho území. Uchopení mezinárodního práva soukromého jako **samostatného právního odvětví** má v české, resp. československé doktríně hluboké základy. Nejde však o přístup jediný. Obecně se lze setkat i s tzv. **civilistickým přístupem** (kdy je mezinárodní právo soukromé považováno za součást širšího civilního práva) a **internacionalistickým přístupem** (kdy je považováno za součást mezinárodního práva veřejného).

Zdrojem úpravy nejsou jen normy vnitrostátního původu (zákony). Právě naopak. Idea dosažení vnější rozhodovací jednoty vyžaduje normy unifikované – sjednocené. Jak uvidíme dále, idea univerzální unifikace je prozatím nedosažitelná. Naopak unifikace regionální (v našem případě unijní) je realitou dnešních dnů a v celé řadě případů byly normy národní (autonomní) nahrazeny normami unijními. Ty v části kolizní díky sdílenému principu **univerzality v aplikaci** (ve smyslu personálním uvedeném jako aplikace norem vůči všem osobám bez ohledu na státní příslušnost či domicil či jinou příslušnost k unijním státům; ve smyslu odkazu potom možností aplikovat kterýkoli právní řád bez omezení na příslušnost k EU) plně nahrazují normy národní. Omezeně se uplatňuje tento princip i v části procesní.

Příklad univerzality v aplikaci

Je rozhodován spor ze smlouvy uzavřené mezi českou a indickou společností. Bude-li dána pravomoc českých soudů, pro určení rozhodného práva se použije Nařízení Řím I (norma účinná před soudy v rámci EU). Pokud by si strany v souladu s ním dohodly dle čl. 3 Nařízení Řím I jako rozhodné právo indické právo, bude český soud spor z uvedené smlouvy posuzovat dle indického práva. Tedy otázku aplikace kolizní normy řeší bez ohledu na subjekty, rozhodující je to, že je norma aplikována před soudem státu EU. Rovněž odkaz kolizní normy dle čl. 3 (volba práva) nás vede mimo EU.

Funkcí mezinárodního práva soukromého a procesního je, jak vyplývá z výše uvedeného, pomocí speciálních kolizních norem určit rozhodné právo (právní řád – statut), pomocí speciálních procesních norem určit soudy kterého státu jsou pravomocné k řešení sporů, určit podmínky pro uznání a výkon soudních rozhodnutí či veřejných listin a v neposlední řadě stanovit podmínky, za jakých je realizována právní pomoc mezi orgány jednotlivých států v řízení s mezinárodním prvkem.

Uvedené normy jsou aplikovány z moci úřední (*ex officio*). Strana sama se nemusí odvolávat na aplikaci norem mezinárodního práva soukromého a procesního tam, kde existuje mezinárodní prvek. Je to soud či jiný orgán sám, který je povinen normy z moci úřední použít a zjistit.

Závěr. Předmětem mezinárodního práva soukromého jsou soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem jako vztahy přímo regulované soukromým právem a s možným dopadem účinků norem veřejnoprávních. Předmětem mezinárodního práva procesního je především realizace nároků v procesu řízení před soudy jako orgány moci veřejné. Obě součásti námi sledované disciplíny odpovídají na následující okruhy otázek:

- a) kde, tj. ve kterém státě je dána pravomoc soudů k zahájení řízení;
- b) jak bude určeno právo, dle kterého bude právní poměr posuzován;
- c) jak bude zabezpečen výkon vydaného soudního rozhodnutí;
- d) jaké cesty existují pro spolupráci orgánů z různých států;
- e) jaké je postavení cizinců v uvedených vztazích;
- f) a další otázky, které se vážou k výše uvedené problematice, jako jsou vztahy spojené s mezinárodním rozhodčím řízením, mezinárodním úpadkem či problematika vázaná na zacházení s veřejnou listinou v mezinárodním prostředí.

I.2 Mezinárodní právo soukromé v širším smyslu, vazby k jiným disciplínám

Vedle pojetí mezinárodního práva soukromého a procesního dle významu uvedeného v části první je přijímán i přístup, který uchopuje mezinárodní právo soukromé v širším významu. Do něj potom spadá tzv. sjednocené hmotné právo, resp. v české doktríně uváděné jako „přímé normy“, a cizinecké právo.

Sjednocené (unifikované) hmotné právo upravuje výlučně soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem. Normy, které jsou využity, v české doktríně zvané „přímé normy“, upravují na rozdíl od kolizních norem soukromoprávní poměry přímo, bez odkazu na právo určitého státu. Pro svou aplikaci nevyžadují předchozí odkaz pomocí kolizních norem. Jednotné hmotné právo je výrazem

hmotněprávní unifikace a převážně, resp. snad v našem konceptu i výlučně, je obsaženo v normách nadnárodních (mezinárodních či unijních). Omezuje se na oblast vztahů vyplývajících z ekonomické spolupráce. Doktrína českého mezinárodního práva soukromého řadí sjednocené hmotné právo do svého rámce a tzv. metoda přímá je považována za druhou základní metodu úpravy. Vzájemný vztah obou metod je uchopen jako vztah obecného (kolizní metoda mající obecný dopad) a zvláštního (přímá metoda působící výlučně v oblasti ekonomických poměrů s mezinárodním prvkem).

Příklad

Česká republika je vázána v oblasti smluv o koupi a prodeji dvěma normami. Úmluvou OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (tzv. Vídeňská úmluva) a Nařízením Řím I, které obsahuje pro kupní smlouvu mezi obchodníky jednak pravidlo v čl. 3 (volba práva), jednak pravidlo v čl. 4 (náhradní řešení v případě neexistence volby práva). Přednostně se použije v mezích své působnosti nejen věcné, ale také teritoriální, personální a časové Vídeňská úmluva. Nařízení Řím I se použije jen v jejích mezerách, nebo tehdy, kdy by byla v souladu se svým čl. 6 Vídeňská úmluva vyloučena.

Cizinecké právo představuje souhrn norem, které upravují postavení cizinců (ve smyslu právnických i fyzických osob) v soukromoprávních vztazích a v řízení o těchto vztazích. Český ZMPS upravuje postavení cizinců jak hmotněprávní (§ 26 a § 27 ZMPS), tak i v řízení o soukromoprávních poměrech (§ 9 až 11 ZMPS).

Česká doktrína sdílí tradičně názor, že mezinárodní právo soukromé je **samostatná disciplína** a je součástí vnitrostátního systému práva. Její vazba k mezinárodnímu právu veřejnému je tak v základní rovině stejná, jako je tomu u jiných disciplín. Nicméně konkrétní užší vazby přesto existují a lze je vidět. Jako možný příklad lze uvést:

- promítnutí či respektování zásad, jako je zásada teritoriality a exteritoriality;
- propojení v oblastech, jako je například imunita států a na tento institut navazující rozsah vynětí z pravomoci státu u některých státních či vládních osob a jejich majetku v oblasti mezinárodního práva procesního (viz konkrétně § 7 ZMPS);
- propojení u pramenů mezinárodního práva soukromého, kdy existují mezinárodní smlouvy jako základní nástroj univerzální unifikace v oblasti kolizní, procesní či hmotněprávní;
- otázky, kdy se v rámci tzv. diagonálních vztahů protínají obě oblasti. Jde o problematiku vztahů stát–jednotlivec (podnikatel) tam, kde je uzavřena smlouva o realizaci nějaké ekonomické aktivity. I když je na stát zpravidla

pohlíženo jako na jiné subjekty soukromého práva (viz v České republice § 21 obč. zák.), specifika existují (viz § 7 ZMPS nebo speciální možnosti řešení sporů).

V této souvislosti je třeba zmínit internacionalistický přístup. **Internacionalisté** odvozují mezinárodní právo soukromé z mezinárodního práva veřejného, které rozhraničuje působnost národních právních řádů. Z mezinárodního práva veřejného lze odvodit systém kolizních norem. Mezinárodní právo soukromé je tak součástí mezinárodního práva veřejného. Proti němu stojí názory **pozitivistů**. Ti naopak uvádějí, že pramenem mezinárodního práva soukromého je suverénní vůle zákonodárce každého státu. Existuje tak tolik systémů mezinárodního práva soukromého, kolik existuje právních řádů. Právní řád jiného státu lze použít jen tehdy, přikazuje-li to tuzemská právní norma. Zásadně platí presumpce aplikace tuzemského práva. O odmítnutí konceptu civilistického, kdy je mezinárodní právo soukromé součástí občanského práva, jsme již hovořili. Stejně jako o konceptu mezinárodního práva soukromého jako samostatného právního odvětví.

Vztah k **evropskému právu** je určen existencí tzv. evropského justičního prostoru ve věcech civilních. S odkazem na učebnici navazující na tento úvod jen v jisté zkratce uvedeme základní momenty tohoto zdařilého unifikačního projektu, který překonal jiné regionální či univerzální unifikace. Lze jej poměrně lakonicky uvést termíny: **Řím–Maastricht–Amsterdam–Nice–Lisabon**. Co znamenají? Jde o města využitá ve zkratce pro názvy unijních smluv, které poznamenaly vývoj právě v oblasti evropského justičního prostoru. Krátce uvedeme dvě z nich, které považujeme za zásadní. Prvou z nich je Amsterodamská smlouva vytvářející prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Teprve od této chvíle lze hovořit i o tvorbě evropského mezinárodního práva soukromého a procesního. Druhou je Lisabonská smlouva. Zřejmě třetím momentem byl naopak moment rozvolňovací, tj. vystoupení Velké Británie z EU, a tím i odstoupení z úprav v této oblasti.

Základním výsledkem Amsterodamské smlouvy je pro námi sledovanou oblast vznik evropského justičního prostoru se dvěma složkami – **restněprávní** a **civilní**. Zatímco restněprávní justiční prostor zůstal po jejím přijetí ve třetím pilíři, civilní justiční prostor se přesunul do pilíře prvního, komunitárního. Tímto získává právní regulace spolupráce v oblasti civilní povahu komunitární legislativy. Dochází k významné změně v institucionálních pravomocích. Orgány EU získávají pro tuto oblast pravomoc vytvářet právní úpravu cestou vydávání aktů sekundárního práva [čl. 61 písm. c), čl. 65, čl. 67] a je přijata i jednotná interpretace v čl. 68.

Lisabonská smlouva přinesla do fungování EU řadu změn. Pokud jde o námi sledovanou oblast, nepřinesla ony převratné změny, které se v minulosti objevily u Amsterodamské smlouvy. Posuny v dílčích otázkách však lze zaznamenat.

Oblast mezinárodního práva soukromého je obsažena v hlavě V (Prostor svobody, bezpečnosti a práva), a to v samostatné kapitole 3 obsahující jediný čl. 81. Ve srovnání s čl. 65 Amsterodamské smlouvy se zdá být čl. 81 SFEU širší v několika směrech. V první řadě je to onen výčet oblastí, kde má být spolupráce realizována a kde se objevují výslovně některé další – byť méně významné – oblasti. Dále, a to může v budoucnu sehrát určitou roli, zatímco čl. 65 Amsterodamské smlouvy hovoří u přijímání opatření o „*míře nezbytné pro řádné fungování vnitřního trhu*“, čl. 81 SFEU o přijímání „*zejména pokud je to nezbytné k řádnému fungování vnitřního trhu*“. Rovněž některé další otázky jsou řešeny rozdílně. Poukázat je třeba na pravomoci při podávání předběžné otázky, oblast rodinného práva a otázku tzv. zesílené spolupráce.

Zvláštní pozici mají dva státy – Dánsko a Irsko. Mají (a měly i v předchozím období) na základě Protokolů č. 21 a č. 22 k SFEU výjimku z hlavy V části třetí SFEU (Prostor svobody, bezpečnosti a práva). Irsko má výjimku flexibilní, která jim umožňuje zapojit, či nezapojit se do právních předpisů a právních iniciativ případ od případu (Protokol č. 21) – tzv. *opt in*. Dánsko má naopak z prostoru svobody, bezpečnosti a práva výjimku pevněji vymezenou, což znamená, že se do této politiky nezapojuje vůbec. Při jednáních o Lisabonské smlouvě získalo Dánsko možnost změnit tuto výjimku na výjimku flexibilní podle vzoru irských a britských výjimek (Protokol č. 22). V roce 2015 se uskutečnilo v Dánsku referendum, při kterém se rozhodovalo o schválení. Přijetí bylo zamítnuto. Nadále tak mohou být vztahy vůči Dánsku upraveny mezinárodní smlouvou.

Pravomoci EU je třeba dělit na **vnitřní**, které jsou uplatňovány vůči členským státům podílejícím se plně na vytváření justiční spolupráce v oblasti civilní a vůči státům, které se neúčastní vytváření evropského justičního prostoru (Dánsko) nebo mají zvláštní postavení (Irsko). Vůči pravomoci vnitřní stojí pravomoc vnější, směřovaná na vztahy „**členské státy EU – třetí stát**“. Pravomoci vnější jsou reprezentovány dvěma okruhy: vztahy upravenými dvoustrannými smlouvami, zpravidla smlouvami o právní pomoci, a vztahy upravenými mnohostrannými smlouvami. K otázce se vrátíme z jiného pohledu u zdrojů právní úpravy.

I.3 Metody a normy užívané mezinárodním právem soukromým

Česká doktrína i legislativní praxe využívají pro úpravu soukromoprávních poměrů s mezinárodním prvkem dvě metody – **kolizní a přímou**. I toto jednoduché konstatování má svá úskalí. Metoda kolizní jako způsob výběru mezi dotčenými právními řádů má totiž řadu variant. Ty mohou v konečném výsledku

reprezentovat nejenom rozdílný uvažovací postup, ale také rozdílný výsledek v rozhodování o aplikovaném právu či omezeních daných některým z dotčených právních řádů. Metoda přímá je v tomto směru kompaktnější.

Vedle těchto dvou metod existují i další. Výrazně jiný je výběr rozhodného práva v závislosti na pravomoci soudů určitého státu. Využití onoho „*lex fori in foro proprio*“ se od kolizního přístupu liší v tom, že výběr rozhodného práva je podmíněn procesními normami určujícími fórum jako místo řešení sporu.

Kolizní metoda vychází v české doktríně z těchto východisek:

- a) **Předmětem řešení je kolize právních řádů státu.** Nikoli kolize právních norem či kolize norem nestátního původu. Kolizní normy odkazují v tomto smyslu na právní řád jako celek. Neodkazují na konkrétní právní normu (např. jen na občanský zákoník), nejde o kolizi norem. Rovněž neodkazují přímo na normy nestátního původu (např. na dodací podmínky INCOTERMS či na často používané obchodní podmínky FIDIC). Ty jsou aplikovány až v rámci rozhodného práva.
- b) K určení rozhodného práva jsou užity (s výjimkami výslovně uvedenými) **tuzemské kolizní normy se stanoveným pravidlem pro navázání na právní řád.** To na rozdíl od přístupů, kde jde o volnější úvahy. Zatímco první přístup je charakteristický spíše pro evropské kontinentální zvažování, druhý pro anglo-americké řešení.
- c) Kolizní normy jsou aplikovány *ex officio*, z moci úřední. Není nutné, aby účastníci navrhli aplikaci cizího práva. Tato zásada, v české doktríně i legislativě uchopená takto striktně, má nejen v dosahu anglo-amerického přístupu, ale i na kontinentě různé varianty.
- d) Kolizní normy jsou v základním ohledu koncipovány jako **kolizní normy „slepé“**, nepřihlízející k výsledku aplikace hmotného práva a nezohledňující obsah aplikovaného práva. Toto konstatování se zejména pod vlivem evropského unijního kolizního práva změnilo. V některých oblastech, jako je oblast spotřebitelského práva, individuálního pracovního práva či v oblasti rodinného práva, je výběr mezi právními řády často koncipován s ohledem na výsledek aplikace hmotné normy. Hovoříme o tzv. **materializaci kolizního řešení**.
- e) S právem, na které odkazuje kolizní norma, se **zachází jako s právem**, nikoli jako s dokazovanou skutečností. Toto konstatování má vliv na zacházení s kolizním a hmotným právem v rámci konkrétního řízení. Jde o řadu otázek od poučovací povinnosti až po dokazování.

K jednotlivým tvrzením se dále v textu učebnice vrátíme a rozvedeme je.

Přímá **metoda**, jak již bylo zmíněno i v úvodní části, pracuje s unifikovaným hmotným právem. Z pohledu dosažení jednoty v rozhodování právních vztahů s mezinárodním prvkem je vytvoření jednotného práva nejvhodnější cestou.

Jeho rozšíření dnes brání v podstatě stagnující unifikační proces v oblasti hmotných norem. Předmětem unifikace mohou být jak soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem, tak i poměry bez mezinárodního prvku, kdy je unifikováno soukromé právo obecně, tj. jak pro vztahy vnitrostátní, tak pro vztahy s mezinárodním prvkem. Vedle unifikace pomocí mezinárodních úmluv se dnes často setkáváme i s unifikací pomocí vzorových, resp. modelových zákonů. V praxi jsou nejvýraznějším výsledkem unifikačních snah Vídeňská úmluva a Úmluva OSN o promlčení při mezinárodní koupi zboží spolu s Protokolem doplňujícím Úmluvu OSN o promlčení při mezinárodní koupi zboží (vyhl. č. 161/1991 Sb.). Vedle nich je třeba zmínit také úmluvy z oblasti mezinárodní přepravy zboží, které obsahují rovněž některá ustanovení o mezinárodní přepravní smlouvě.

Doktrína českého mezinárodního práva soukromého rozlišuje tyto skupiny norem:

Normy kolizní. Kolizní normy jsou normy, které určují pro posuzovaný právní poměr s mezinárodním prvkem rozhodné právo. Neurčují práva a povinnosti účastníků posuzovaného právního poměru. K tomu slouží až hmotné normy práva, na které kolizní norma odkazuje. Mohou být obsaženy v mezinárodní úmluvě, evropských nařízeních či směrnicích a v neposlední řadě i ve vnitrostátním právu buď v podobě kodifikované, či nekodifikované, resp. i psané, či nepsané a vytvořené soudcovským právem.

Příklad

Ustanovení § 69 odst. 1 ZMPS: „*Věcná práva k nemovitým věcem i k hmotným věcem movitým se řídí, pokud v tomto zákoně nebo v jiných právních předpisech není stanoveno něco jiného, právním řádem místa, v němž věc je. Podle tohoto právního řádu se rovněž určuje, zda věc je nemovitá, nebo movitá.*“

Normy přímé. Přímé normy na rozdíl od norem kolizních obsahují přímou regulaci práv a povinností účastníků právního vztahu s mezinárodním prvkem. Na rozdíl od v minulosti využívaných věcných norem (v českém prostředí zákoník mezinárodního obchodu, hlava III obchodního zákoníku) není nutné, aby na ně odkázala kolizní norma. Přímé normy se aplikují přímo v dosahu své působnosti (věcné, personální, teritoriální a časové). Jejich pravidelným zdrojem úpravy jsou mezinárodní smlouvy. Jsou výrazem unifikace hmotného práva.

Příklad

Článek 30 Vídeňské úmluvy: „*Prodávající je povinen dodat zboží, předat jakékoli doklady, které se k němu vztahují, a vlastnické právo ke zboží, jak vyžaduje smlouva a tato Úmluva za podmínek stanovených smlouvou a touto Úmluvou.*“